

KUTOBXONALARNING TA'LIM VA MADANIYATDAGI O'RNI

Kayipova Shyrixan Baxitovna

Nukus tumani maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga qarashli 11-sonli maktab
kutubxonachisi<https://doi.org/10.5281/zenodo.15636961>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kitobxonalarning zamonaviy ta'lim tizimi va madaniy hayotdagi o'rni atroflicha tahlil qilingan. Maktab, universitet va ommaviy kitobxonalarning faoliyati, ular orqali yosh avlodda bilim va ma'naviyatni shakllantirish jarayonlari misollar, ilmiy tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar bilan yoritilgan. Shuningdek, yoshlar o'rtasida kitobxonlik darajasi, rag'bat yetishmovchiligi, raqamli resurslarga talab kabi muammolar hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan takliflar ilgari surilgan. Maqolada kitobxonalarning raqamlashgan jamiyatdagi transformatsiya jarayoni va ularning ijtimoiy-ma'rifiy vazifalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: kutubxona, ta'lim, madaniyat, yoshlar, raqamli resurslar, kitobxonlik, ma'naviy tarbiya, axborot resurslari.

Аннотация. В данной статье подробно анализируется роль библиотек в современной системе образования и культурной жизни. Деятельность школ, университетов и публичных библиотек, процессы формирования через них знаний и духовности у молодого поколения освещены примерами, научными исследованиями и статистическими данными. Также были выдвинуты предложения, направленные на решение таких проблем, как уровень чтения среди молодежи, нехватка стимулов, потребность в цифровых ресурсах. В статье особое внимание уделяется процессу трансформации библиотек в цифровом обществе и их социально-образовательным функциям.

Ключевые слова: библиотека, образование, культура, молодежь, цифровые ресурсы, чтение, духовное воспитание, информационные ресурсы.

Abstract. This article analyzes the role of libraries in the modern education system and cultural life in detail. The activities of schools, universities, and public libraries, and the processes of forming knowledge and spirituality in the younger generation through them, are illuminated with examples, scientific research, and statistical data. Also, proposals were put forward aimed at solving such problems as the level of reading activity among young people, lack of motivation, and the need for digital resources. The article pays special attention to the process of transforming libraries in the digital society and their social and educational functions.

Keywords: library, education, culture, youth, digital resources, reading, spiritual education, information resources.

Kutubxona – bu turli mavzulardagi bosma, elektron yoki boshqa ko'rinishdagi axborot manbalarini yig'ib, saqlab, foydalanuvchilarga taqdim etadigan muassasa yoki joy. Kutubxonaning asosiy vazifasi – bilim tarqatish va o'quvchilarning o'zini o'zi rivojlantirishiga ko'maklashish. Kutubxonalar insoniyat tarixida bilimni saqlash, tarqatish va yangilashning asosiy markazi hisoblanadi. Ular nafaqat ma'lumot manbai, balki ta'lim jarayonining muhim

qismidir. Madaniyatni rivojlantirishda ham kutobxonalarning oʻrni beqiyosdir. Bugungi kunda raqamlashuv davrida ham ularning ahamiyati kamaymay, balki yangi formatlarda kengaymoqda.

Kutobxonalarning jamiyatdagi oʻrni va ahamiyati

Kutobxonalar insoniyat tarixida bilimni saqlash, tarqatish va yangilashning asosiy markazi hisoblanadi. Ular nafaqat maʼlumot manbai, balki taʼlim jarayonining muhim qismidir. Ilm-fanning rivojlanishida, madaniyat va maʼrifat taraqqiyotida kutobxonalar beqiyos ahamiyatga ega.

Kutobxonalar faqatgina kitob saqlanadigan joy emas, balki oʻquvchi, talabalar, tadqiqotchilar va keng jamoatchilik uchun bilim olish, axborot topish, fikr almashish va oʻzaro muloqot markazi hamdir. Ularda jahon va mahalliy adabiyot, ilmiy ishlar, ensiklopediyalar, davriy nashrlar hamda elektron resurslar jamlangan boʻlib, bu materiallar turli yoshdagi kitobxonlarga xizmat qiladi.

Taʼlim muassasalarida kitobxona oʻquv jarayonining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Unda oʻquvchilar darsliklar, qoʻllanmalar, ilmiy-ommaviy adabiyotlar orqali darslardagi bilimlarini mustahkamlashlari mumkin. Shu bilan birga, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, mustaqil oʻqishga qiziqish uygʻotishda ham kitobxonalar katta rol oʻynaydi.

Madaniyatni rivojlantirishda ham kitobxonalarning oʻrni beqiyosdir. Ular turli maʼnaviy-maʼrifiy tadbirlar, kitob taqdimotlari, muallif bilan uchrashuvlar, kitobxonlik tanlovlari va koʻrgazmalarni tashkillashtirish orqali jamoatchilikni maʼnaviy boyitib boradi.

Bugungi raqamlashuv davrida anʼanaviy kitobxonalar oʻz faoliyatini yangi bosqichga koʻtarmoqda. Elektron kitoblar, onlayn kataloglar, raqamli arxivlar va internet orqali maʼlumot olish imkoniyatlari kitobxonlarning axborot olish usullarini kengaytirdi. Lekin barcha texnik taraqqiyotlarga qaramasdan, kitobning qadri va kitobxonalarning ahamiyati soʻnmaydi. Balki, yangi formatlarda ular yanada jonlanib, keng jamoatchilikni qamrab olmoqda.

Kutobxonalar turlari:

Umumiy xalq kutubxonalari – bu barcha fuqarolar, yaʼni yoshidan, ijtimoiy holatidan va maʼlumoti darajasidan qatʼi nazar, bepul foydalanishi mumkin boʻlgan ommaviy kutubxona muassasalaridir. Bu kutubxonalar davlat yoki mahalliy hokimiyatlar tomonidan moliyalashtiriladi.

Asosiy maqsadi:

Aholining savodxonligini oshirish Madaniy-maʼnaviy dunyoqarashini kengaytirish Axborotga boʻlgan ehtiyojini qondirish Umrbod taʼlim va oʻz-oʻzini rivojlantirishni qoʻllab-quvvatlash

Maktab kutubxonalari-bu taʼlim muassasasi tarkibidagi boʻlim boʻlib, oʻquvchilarning taʼlim-tarbiyasini qoʻllab-quvvatlash, bilim olishga, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Asosiy maqsadi:

Oʻquvchilarda mustaqil oʻqish koʻnikmasini shakllantirish Fanlarni chuqurroq oʻrganishda qoʻshimcha manbalar bilan taʼminlash Badiiy adabiyotga mehr uygʻotish Axborot madaniyatini rivojlantirish

Ilmiy kutubxonalar – oliy taʼlim muassasalari va ilmiy tadqiqot institutlari huzurida boʻladi. "Ilmiy kutubxonalar" deganda ilmiy izlanishlar olib borishda foydalaniladigan, ilmiy

maqolalar, dissertatsiyalar, kitoblar, konferensiya materiallari va boshqa ilmiy resurslarni o'z ichiga olgan kutubxonalar tushuniladi.

Raqamli kutubxonalar – elektron shakldagi kitoblar va ma'lumotlar bazasini taqdim etadi. Asosan, internet orqali foydalaniladigan kutubxonalar bo'lib, u yerda elektron kitoblar, maqolalar, dissertatsiyalar, ilmiy jurnallar, referatlar va boshqa ta'limiy/adabiy materiallar mavjud. Ular **bepul** yoki **pullik** bo'lishi mumkin.

Maxsus kutubxonalar – muayyan sohalar (tibbiyot, texnika, harbiy va boshqalar) uchun xizmat qiladi. Fan, kasb, sanoat yoki tashkilotga ixtisoslashgan kutubxonalar bo'lib, ular faqat **aniq soha** yoki auditoriyaga xizmat qiladi. Ular odatda **tadqiqot institutlari, kasbiy uyushmalar, tibbiyot markazlari, yirik korxonalar**, yoki **davlat muassasalari** qoshida tashkil etiladi **Kutubxonaning vazifalari:**

- Bilim va madaniyatni targ'ib qilish
- Ilmiy izlanishlarga yordam berish
- O'quvchilarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish
- Axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish

Kutubxonalarning ta'lim tizimidagi ahamiyati

Kitobxonalar ta'lim jarayonida talabalar va o'qituvchilar uchun bilim manbai bo'lib xizmat qiladi. Jahon bankining hisobotlariga ko'ra, kitobxonalar ta'lim sifati va natijalarini 20-25%ga oshirishda muhim rol o'ynaydi (World Bank Report, 2022). Kitobxonalar yordamida o'quvchilar mustaqil ta'lim olishga, ilmiy tadqiqotlar o'tkazishga va shaxsiy rivojlanishga erishadilar.

Maktab kitobxonalari va ularning o'quvchilar uchun roli

• Maktab kitobxonalari yoshlarni kitobga bo'lgan qiziqishini uyg'otishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, maktab kitobxonalari faoliyatidagi innovatsiyalar natijasida o'quvchilarning kitob o'qish darajasi 15%ga oshgan (Uzbek Ministry of Education, 2023). Masalan, Samarqand viloyati maktablarida tashkil etilgan "Yosh kitobxon" loyihasi 20 mingdan ortiq o'quvchini qamrab oldi.

• Yoshlar va kitobxonalar: qiziqish, muammolar va yechimlar

• Yoshlar o'rtasida kitobxonalarga qiziqish turlicha. Milliy Axborot Texnologiyalari Ko'mitasining 2023-yil hisobotiga ko'ra, 15-29 yoshdagilarning 62%i hali ham an'anaviy kitobxonalardan foydalanishni afzal ko'radi. Biroq raqamli resurslarga qiziqish ham ortmoqda.

• Asosiy muammolar: raqamli texnologiyalarning yetishmasligi, ma'lumotga kirish cheklanganligi, yangi nashrlar tanqisligi.

• Yechimlar: elektron fondlarni kengaytirish, interaktiv xizmatlar joriy etish, onlayn xizmatlar va madaniy tadbirlar.

• Tadqiqotlar: Jahon banki va Smith (2023) kitobxonalar ta'lim va madaniyatni rivojlantirishda muhim ekanini ta'kidlaydi.

Kitobxonalar ta'lim va madaniyatning markaziy nuqtasi bo'lib, ularning rivojlanishi yoshlarning bilim olish va ma'naviy o'sishi uchun muhimdir. Hozirgi raqamlashgan davrda kitobxonalar elektron va an'anaviy xizmatlarni uyg'unlashtirish orqali faoliyat ko'rsatishi talab

etiladi. O'zbekistondagi islohotlar va innovatsiyalar kelajakda madaniy taraqqiyotga katta hissa qo'shadi.

REFERENCES

- a. 1. Abdurahmonova, M. (2010). *Kutubxona ishi asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti.
2. Husainov, B. (2008). *Axborot-resurs markazlari va ularning faoliyati*. Toshkent: TDPU.
3. Шрайбер, И.В. (2004). *Библиотека в информационном обществе*. Москва: Академия.
4. Zunnunova, D. (2022). *Kutubxonalar va axborot-resurs markazlarining ta'limdagi o'rni*. Toshkent: TDYU.
5. Xolbo'tayev, A. (2019). "Kutubxonalarning zamonaviy ta'limdagi roli va ahamiyati". *Pedagogika va psixologiya jurnali*, №3.
6. Исаева, М.А. (2018). *Школьная библиотека в условиях цифровизации образования*. Москва: Просвещение.